

David Grossman

De mine viața și-a tot răs

Traducere din limba ebraică
de Gheorghe Miletineanu

POLIROM
2020

Spre marea noastră surpriză, cafeneaua încă există. Vera se luminează toată. „Aici! Ioi! Aici obișnuiam să ședem. Aici tata juca preferans cu prietenii lui, și eu mâncam înghețată de căpșuni!” Deasupra barului e atârnat un afiș care anunță spectacolul unui hipnotizator. O stea de argint e proiectată dintr-un dinte lateral al magicianului. Chelnerul-șef – la drept vorbind, e singurul chelner de aici, dar are mustața stufoasă ca împăratul Franz Joseph, și de aceea l-am upgradat – arată spre o cutie de sticlă agățată de perete, o cutie în care se află un serviciu minunat de porțelan, ceainice fine, cești de ceai delicate și ornamentate. „Un serviciu exact ca ăsta, domnilor, avea King George la Palatul Buckingham! La Londra!”

Nu știe dacă există o sinagogă în Čakovec. „Dar e o sculptură în amintirea evreilor din oraș care au murit în războiul cel mare. La Auschwitz i-au dus.” „Și tata și mama mea au fost duși acolo”, spune Vera. „A fost un lucru cumplit”, spune chelnerul. „Până azi nu se poate înțelege cum de s-a întâmplat.” Spune asta simplu și sincer. Din ochi i se preling lacrimi.

Un bărbat nu tocmai tânăr stă lângă noi în cafenea și citește un ziar petrecut pe suport de lemn. Aude ebraică și se apropie, face o plecăciune și cere permisiunea să ni se alăture o clipă. Bârbută, ochelari. O jachetă maro din piele întoarsă, cu petice la coate, așa cum se cuvine. Profesor de literaturi slave. Face puțină ordine, pentru noi, în neorânduiala balcanică. Povestește despre războiul care a avut loc aici în anii '90. „Nu!”, începe el să fiarbă când eu fac o greșală. „Ăsta n-a fost război civil!” Fața i se înroșește. „Ăsta a fost un atac militar barbar din partea soldaților sârbi, cu tancuri sârbești!” Acum nu mai poate fi oprit. Conferențiază furios despre răuri de sânge și măceluri și violuri. Patru membri ai familiei lui au fost uciși de vecini și de prieteni buni.

Mi s-a făcut rău. Rău de-a binelea. Până la amețeală. Tot sângele ăsta, mârșăvia, individul ăsta.

Profesorul își continuă conferința, iar eu încerc să notez, și ca să onorez persoana, și pentru cultura generală. Obosesc destul de repede, sar peste una, peste alta, superficiala de mine. Adu-ți aminte ce ți-a făcut la armată deviza „E prea lung textul, nu l-am citit”. Rafi și cu mine schimbăm priviri cu subînțeles pe frecvența noastră interioară. Balcanii ăștia sunt o întreagă nebunie – am aterizat în urmă cu doar trei ore, venind din Israel cu propriul conflict fermecat, și nici pe-acela nu-l mai înțeleg până la capăt.

Casa în care s-a născut Vera se află pe strada principală, nu departe de cafenea. Ne grăbim într-acolo. Vera e tot timpul cu câțiva pași înaintea noastră. Când ajungem, e deja pe poziție și cu brațul întins: „Aici e, copii, aici m-am născut eu”. Iau camera din mâna lui Rafi. Nu renunță cu ușurință. O filmez pe Vera pe fundalul casei. Știu istoria pe dinafară. Jos era Casa de comerț Bauer – Bauer fiind tatăl Verei, străbunicul meu –, iar la etaj locuia familia. Tata, mama și patru surori. Azi, la parter e o filială mare a Zagrebačka Banka, iar la etaj e o locuință particulară. Prin poarta încuiată se poate arunca o privire spre grădina mare, neglijată. Filmez. Alternez tot timpul video și *stills*. Camera foto a telefonului meu mobil e uzată, scoate poze cu pete albe și fisuri lungi. O întreb pe Vera dacă vrea să încercăm să intrăm la etaj, în locuința familiei ei.

„Nimic nu mai e cum era și eu n-am ce căuta aici.”

Dar povestește cu plăcere: „Una peste alta, am avut viață bună, bogată. Aveam bucătăreasa casei, și guvernanta mea, îngrijitoare, până am împlinit zece ani, și o fată care făcea curat în odăi, și grădinar, și încă un om care avea grijă de

pomi în grădina din spatele casei, și era o sobă cu lemne, o sobă de ceramică, avea trei etaje...”

Ne descrie o încăpere pentru oaspeți imensă, luminoasă, covoare groase, o scară interioară în spirală care ducea la etaj. Lângă bucătărie era cămara, cu cârnații atârnați și sacii mari de pânză plini cu orez și făină și zahăr și cu borcane de untură de găscă și butoaie cu castraveți murăți și varză acră. Și în pivniță, pe paie, cartofi pentru tot anul...

Rafi cere camera de luat vederi, e roșu de entuziasm, ochii îi râd. Expediția începe să-l pasioneze. Se concentrează asupra mea. Lasă-mă. Dar el se încâpățânează, cere de la mine o declarație pentru începutul expediției. Nu sunt bună la declarații, dar îmi amintesc, deodată, ceva potrivit: „E un vers de Moti Baharav: «Înainte de-a te naște din nou, cercetează bine de tot unde te afli»”.

Rafi mă întreabă unde aș vrea să mă fi născut.

„De ce crezi că aș fi vrut să mă nasc?”

El se trage înapoi din fața mea, caută un subiect maleabil, mai dispus să coopereze: „Vera, uită-te la mine, la mine. Povestește-ne ceva despre părinții tăi, era iubire între ei?” Dacă el caută acolo izvoarele de inspirație pentru dragostea deplină dintre Vera și Miloš, atunci se află în locul greșit.

„Iubire?”, râde Vera. „Nu, nu, sigur că până la urmă ea s-a obișnuit cu el. Dar maică-mea era o femeie foarte stăpânită, și între ei existau mari deosebiri. El, de pildă, îi plăcea să se bucure, să petreacă, ea, nu. El în fiecare iarnă mergea în timpul Crăciunului la Budapesta. Lua cu el vreo cincizeci de mii de dinari și mergea din cafenea în cafenea, la teatru și cine-știe-la-mai-ce. Și petrecea! Dansa! Așa-i cu popoarele ungare, Rafi, aud muzica de țigan și sparg pahare! Așa și Miloš al meu. Cât era de fin și timid, dansa ca un diavol. N-ai fi crezut asta despre el. Când el și maică-sa țărancă dansau,

picioarele lor nu atingeau pământul! Și ea, soacră-mea, așa, cu basmau..." Și se rotește pe stradă, bate un step bâlbat cu pantofii ei sport de un violet strălucitor. Un *shot* măreț – Rafael zâmbește către mine, satisfăcut.

Dar unde-i Nina? O *script girl* este, după cum se știe, și câinele care adună turma, iar Nina, conform tuturor parametrilor, e și oaie rătăcită, și oaie neagră. Stă cu spatele la noi, cu capul plecat, pare puțin dusă.

Vera povestește: „La vârsta de doisprezece ani, prima oară am venit cu gândul serios că eu încă mai dorm în patul meu sub plăpumi, și intră în casă servitoarea și face foc în odăi și în baie, ca atunci când mă scol, când se scoală stăpânii, să le fie cald. Și e prima dată când așa o idee a început să lucreze în mine”.

„Ce idee?”, întreabă Rafi.

„Ideea de răspundere pentru oameni, ideea de bani și de sărăcie. Pentru că eu mergeam la liceu cu trenul și din toate satele dimprejur veneau copii care mergeau pe jos, pe întuneric, pe lângă linia ferată. Și la școală era o sobă pe care puneau ciorapi. Și eu m-am întors acasă și am întrebat «Mamă, aș putea să aduc la noi doi-trei copii din ăștia?». Și trei surori ale mele, mai mari, s-au supărat pe mine: «Împuțiții ăștia cu păduchi? Ce idioată ești, fetițo!» Mama totuși a fost de acord, dar ea n-avea cuvânt în casă. S-a așezat și mi-a citit din cartea lui Gorki, *Mama*, și-atunci am înțeles că mama e cu mine, și-aici în burtă a început să lucreze ceva despre săraci și bogați și despre nedreptatea care e în lume.”

Deodată, Vera mi se adresează: „Ce scrii tu acolo tot timpul, Ghili?”

„Scriu ce spui tu, bunicuțo. Și ce filmăm, și ce-i în jurul nostru.” Și ce nu s-a spus, și ce nu se vede.

„Da? La ce e bun asta?”

„Așa lucrăm Rafi și cu mine, o să ne ajute pe urmă la montaj.”

Partizana din ea nu e liniștită. Femeia care după războiul mondial a lucrat doi ani în contraspionajul lui Tito nu e liniștită. Mă cercetează cu ochii mijiiți. În această clipă, faptul că sunt nepoata ei de aproape patruzeci de ani nu e invocat în favoarea mea. Ochiul ei drept se apropie de mine în *close-up*: „Și ce ai scris, de pildă, acum?”

Citesc: „«Vera e comunistă în sufletul ei». Nu-i corect?”

„Nu! Nu, nu, nu! Vezi, bine c-am întrebat! Socialistă în sufletul meu, asta da! Și abia pe urmă am venit la comunism, dar, ferească Dumnezeu, nu comunism de-al lui Stalin... Nu de-al ucigașilor!” Și iar îmi aruncă o privire nedumerită, derutată. Simțurile ei nu greșesc. De când am pornit la drum, și chiar în zilele de dinaintea plecării, păstrez o mică distanță față de ea. De câte ori privirile ni se întâlnesc, emit un avertisment: ești bunica mea, te ador, mi-ai salvat viața când eram mică, ne-ai îngrijit pe mine și pe tata după ce Nina ne-a părăsit, m-ai crescut ca pe-o fiică, ba chiar mai mult fiindcă pe Nina, fiica ta, n-ai crescut-o așa, și mi-ai salvat viața încă o dată când m-am sinucis, un an întreg m-ai readus la viață cu budinci și supe și prăjituri, m-ai fiert și m-ai copt, nu uit, bunico – dar, dacă în zilele astea în care o să fim toți împreună aici n-o să-i povestești fiicei tale ce mi-ai povestit mie în noaptea aceea la Secția de terapie intensivă, zău că nu știu ce-o să fac.

De fapt, știu.

O să-i povestesc eu.

Dar de ce să-i povestesc? O întrebare justificată. Pe de-o parte, spun: învrte-s-ar Nina cât o trăi fără să știe ce i-a

distrus cu adevărat viața. Asta e pedeapsa pe care am hotărât-o pentru ea: ca până în ultima zi să simtă că ea toată nu-i decât o mare disonanță. O găină decapitată care continuă să alerge o viață întreagă și nu pricepe ce i se întâmplă. Și pe de altă parte...

În general, există o altă parte?

Chiar dacă, în numele copilei și al fetiței care am fost, n-am voie să renunț la nimic în favoarea ei, niciodată, în vecii vecilor, am jurat, am făcut legământ, n-am voie să le trădez pe copila aceea și fetița aceea, fiindcă nimeni nu poate să le răz-bune în afară de mine. Și cu toate astea, când ea se târăște așa în urma noastră...

Nu știu. De azi-dimineață, de când a căzut peste mine la aeroport, nu-mi pică bine ce scoate din mine.

Răul pe care îl scoate din mine nu-mi pică bine.

Încă pe stradă, lângă casa în care a copilărit Vera: „La cinci ani mi-au scos amigdalele într-un sanatoriu privat, și mama a spus – pentru că te-ai purtat frumos și n-ai plâns și nu ți-a fost frică, o să primești un cadou. Și ce-a fost cadoul ăsta? O fetiță de cinci ani o să meargă prima oară în viața ei la operă! Nu-mi amintesc ce operă era, dar în pauză a venit un cântăreț cu uite-așa o perucă de judecător și a cântat *Funiculì, Funiculà*”.

Stă în mijlocul străzii și cântă în dialect napolitan. Un mic cerc se înghesuie în jurul nostru, câțiva oameni cântă împreună cu ea, doi își flutură pălăriile în același ritm, unul bate cu bastonul în asfalt. Vera îi dirijează cu mâinile – geanta albă de plastic cu închizătoarea aurie i se leagănă la îndoitura cotului –, e în al nouălea cer. Strălucește. Oamenii o aplaudă. Iar eu simt cumva... de când a sosit, de sabbat, la ziua de naștere, Nina îmi distruge puțin câte puțin bunica pe care am avut-o.